

PITANJA I ODGOVORI

KAKVA JE RAZLIKA IZMEĐU JE LI? i DA LI?

Čitalac Z. T. iz Ogulina poslao nam je dopis s nekoliko pitanja. Najznačajnije među njima je pitanje o razlici između *je li?* i *da li?*¹ Čitalac misli da bi ona mogla biti u značenju, npr. u pitanju za sadašnjost došlo bi *je li: Je li vedro nebo?*, a u pitanju za budućnost *da li: Da li se vedri?* Naše gramatike, sadašnja jezična praksa, a ni navedeni primjeri ne pokazuju takvu razliku. U pravoj upotrebi oba su pitanja u sadašnjosti. Možemo *je li* i *da li* zamijeniti pa će značenje ostati isto. Mjesto prvoga možemo reći: *Da li je vedro nebo?*, a mjesto drugoga: *Je li se vedri?* Taj kratki postupak pokazuje da razlike u značenju nema. Oba su izraza sinonimna. Ali je samo pitanje ipak zanimljivo. Odraz je normalne težnje u jeziku da se sinonimni izrazi počnu razlikovati, kad se već podjednako upotrebljavaju, premda ovdje za razlikovanje nema nikakve potrebe. S druge je strane pitanje i opravdano jer ćemo na nj odgovor uzalud tražiti u našim gramatikama i drugim jezičnim priručnicima.² Zato odgovor treba proširiti i reći ovo: Kad je dovoljan sam veznik *li*, nepotrebno je i *da* i *je*, a uz *je li* suvišno je u normalnoj upotrebi *da*. Tako je mjesto druge rečenice: *Da li se vedri?* ili: *Je li se vedri?* pravilnije samo *Vedri li se?* (Ili: *Zar se vedri?*) Ta je rečenica jedrija, izražajnija jer je lišena suvišnih riječi. Zato je i mjesto rečenica tipa: *Da li je nebo vedro?* bolja rečenica

¹ Na pitanje o razlici između *stoli-stolovi* čitalac je dobio posredan odgovor u članku Vladimira Gudkova u 1. broju Jezika ovoga godišta, premda odgovor nije potpun. Treba dodati da ima imenica kojima je između duge i kratke množine stilaska razlika, npr. *snjegovinskijezi, bregovi-brijezi, bjegovi-bijezi*. Prvi su oblici obični, a drugi danas pjesnički.

² Naći ćemo jedino spomenuto da pojedinci imaju teškoća u pisanju zbog toga što se te riječi izgovaraju kao jedna riječ i što se tako pišu radni pridjevi glagola *dati* i *jesti* pa ih od njih treba razlikovati: *Je li da su jeli, a da li su dali drugima jesti?*

bez *da: Je li nebo vedro?* Ekonomija ima i u jeziku značajnu ulogu pa kad ona ne slabi izražajnost, treba joj dopustiti da djeluje. Ako bismo je ovdje preokrenuli u pravilo, mogli bismo kazati: Kad se isto može reći s manje riječi, a da izražajnost time ne oslabi, tada je bolje suvišne riječi izostaviti. Mnogi se toga jednostavnog pravila ne drže, nego upotrebljavaju suvišno *da* opterećujući i razvodnjujući time svoj stil, npr. *Da li odgovorne interesira mlijeko?* (Borba, zgb. izdanje, 5. 8. 64. 6.) *Da li je Džoni nameravao da pređe reku?* (NIN, 6. 9. 64. 23.) *Da li biste više želeli da me ubijete sopstvenim rukama, Džoni?* (Isto.) Bolje je bez *da: Interesira li odgovorne mlijeko? Je li Džoni nameravao da pređe reku? Biste li više želeli da me ubijete sopstvenim rukama, Džoni?* To pogotovu vrijedi za posljednja dva primjera gdje se takvom promjenom uklanja i ponavljanje veznika *da*.

To ćemo obrazloženje lakše prihvatiti ako znamo odakle ono *da* u nezavisno-upitnim rečenicama. Prodrlo je iz zavisno-upitnih: *Reci mi da li je Džoni namjeravao prijeći rijeku?* Tu je prava služba veznika *da*. Kako se zavisno-upitne rečenice lako i često zamjenjuju s nezavisno-upitnim, tako se s tim zamjenjivanjem veznik *da* prokrijumčario i tamo gdje nema što vezati, gdje za nj nema prave potrebe. Primjeri pokazuju da je upotreba veznika *da* u nezavisno-upitnim rečenicama proširenija u istočnim krajevima, a samo *li* i *je li* više u zapadnim. Tako istoga dana kad i u Ninu nalazimo u Vjesniku u istoj vrsti književnosti, u kriminalnoj, samo *samo li* ili *vezu je li: Spava li čvrsto? Zna li gospođa Murdock gdje se nalazi? Je li ovo vaš krevet?* (Vjesnik, 6. 9. 64. VII). Stalna rubrika u Politici ima naslov *Da li znate...?*, a Vjesnikova svakoga tjedna jedanput na dječjoj strani bolje: *Znate li?* Ali za pouzdaniju tvrdnju o rasprostiranju jedne ili druge pojave treba širih ispitivanja. Kao odgovor spomenutom čitaocu, i svima onima koje to pitanje zanima, nadam se da je zasad i ovo dovoljno.

Stjepan Babić

OSVRTI

NAOVAMO

Među suvišnim i nepotrebnim riječima koje su se uvukle u naš jezik, pa i književni, spada i sasvim nepotrebna riječ »naovamo«. Po značenju bi ona bila vremenski prilog, po obliku složenica od prijedloga *na* i priloga mjesta *ovamo*. Služi piscu koji ne poznaje jezik ako hoće da naglasi da se neki događaj desio ili je neka pojava uslijedila nakon izvjesnog prethodnog događaja ili datuma. Čujemo ili nam se često pruži prilika da pročitatmo, npr.: *od francuske revolucije naovamo* — kao da nije dovoljno reći: *od francuske revolucije*, odnosno: *iza francuske revolucije* (ili, kao da bi postojalo: *od francuske revolucije naonamo*, mjesto: *prije francuske revolucije*).

Što ove riječi nema Vuk u Srpskom rječniku, što je nema u Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika JA, Ristić-Kangrginu Rečniku srpsko-hrvatskog i nemačkog jezika i mnogim drugim rječnicima, ne znači da riječ ne postoji u hrvatskosrpskom jeziku, jer živ narod svakodnevno stječe nove pojmove i u svom jeziku stvara nove riječi, ali ako stvara nepotrebne riječi za pojmove koji su uvijek postojali, onda se one možda mogu upotrijebiti kao povremeno osvježene fraze, a nikako ne bi smjele postati sastavni dio fonda dobrih riječi svagdašnjeg govora, jer su rezultat jalova posla.

U Pravopisu hrvatskosrpskoga književnog jezika, na 465. strani, dolazi ova riječ s trostrukom akcentuacijom: *naòvamo*, *naòvâmo* i *naòvâmo*, a to je znak da se kao nova riječ nije ustalila, da je u raznim krajevima (a ja mislim da je razni pojedinci — jer nije stekla široko građansko pravo) različito izgovaraju.

Radi njegovanja i čuvanja čistoće jezika trebalo bi riječ »naovamo« u govoru zaboraviti i u pisanju potpuno izostaviti.

Alija Nametak

Dr STJEPAN BABIĆ:
JEZIK — ŠKOLSKI LEKSIKON

U ediciji »Školski leksikon« (»Privreda«, Zagreb, 1963), među dvanaest knjiga za različite nastavne predmete, izašao je i priručnik

Jezik dra Stjepana Babića. O potrebi ovakvih izdanja uopće i njihovoj vrijednosti, odnosno mogućnostima primjene u nastavnoj praksi bilo je već govora. Izneseni su čak i neki ekstremni stavovi. Jedni, naime, smatraju da je obrada školskog gradiva u leksikonskom obliku didaktički neopravdan i veoma štetan poduhvat;¹ drugi, opet, misle da je to, možda, put da se dođe do pravih udžbenika za suvremenu nastavu, osobito u nekim područjima (književnosti, na primjer)². Ovakve stavove teško bismo mogli prihvatiti, barem ne bez velike rezerve. Školski leksikon, kao i druga slična izdanja, ima sasvim određenu, specifičnu namjenu, pa njegov značaj ne treba ni potcjenjivati ni precjenjivati. Prije svega, moramo imati na umu da je to *priručnik* (ili, u najboljem slučaju, pomoćni udžbenik), a ne udžbenik (tj. knjiga iz koje se uči). Prema tome, svaka ocjena koja se temelji na shvatanju školskog leksikona kao udžbenika neumjesna je i promašena, kao i nastojanje da se dosadašnji način izrade udžbeničke literature zamijeni leksikonskim i enciklopedijskim izdanjima. Udžbenici se izrađuju prema određenim didaktičkim (pa i drugim) načelima, daju se ilustracije i primjeri, te vježbe i zadaci za ponavljanje i utvrđivanje. Sve se to, dakako, ne može dati u leksikonskom obliku i zato takva izdanja nikada neće moći preuzeti funkciju udžbenika, jer ih ne mogu ni zamijeniti ni nadomjestiti. Ali, uz već postojeće udžbenike za pojedine razrede osnovnih i srednjih škola, leksikon može biti veoma koristan i dragocjen priručnik svakom učeniku. Njegova prednost je, prije svega, u potpunosti materije koju donosi (svakako, u okvirima školskog programa). Leksikon zato ima trajniju vrijednost i njime se učenik može služiti u toku cijeloga svog školovanja. Osim toga, leksikonska forma obrade omogućuje da se bez teškoća osvježi znanje o detaljima školskog gradiva koji se ne mogu stalno držati u svi-

¹ Ljerka Matutinović, *Nauka bez muke*, »15 dana«, Zagreb, 1. 4. 64.

² Predrag Lazarević, Dr Tvrtko Čubelić: *Književnost* (školski leksikon), *Prosvjetni list*, Sarajevo, 1. 11. 1964.